

Ivan Turk: Morfometrična analiza zgodnjih koščenih konic v povezavi z najdbami koščenih konic iz Divjih bab I. - *Arh. vest.* 53, 2002, 9-29.

Mitja BROADAR

Z nastopom mlajšega paleolitika se bistveno spremenijo oblike kamenega orodja. Izdelek iz kosti je bil odkrit v starejših kulturah le izjemoma kje (Clacton, Salzgitter-Lebenstedt in dr.), v mlajšem paleolitiku pa postanejo koščeni izdelki sestavni del kulturne ostaline. Pri nas je v Potočki zijalki z velikim številom koščenih konic ta novi kulturni element izredno poudarjen. Tipologija teh konic še ni dognana, zato se je treba in se bo še treba z njimi ukvarjati.

Članek I. Turka naj bi bil korak naprej. V članku, ki je zasnovan na nov, originalen način, je vrsta novih misli in različnih trditev. Članek je pisan zelo zapleteno, marsikje komaj razumljivo in na nekaterih mestih res nerazumljivo. Analiza vsega besedila, vseh prijemov in vseh trditev bi bila težaško in dolgotrajno delo. To pa niti ni potrebno, ker je osnovna ideja zgrešena in ne more pripeljati do sprejemljive rešitve.

Pri branju razprave dobimo vtis, da je vse delo sprožila ideja o popravljanju poškodovanih konic. V izhodišču je I. Turk uvedel pojem dinamične razlage velikosti in oblike koščenih konic. Utemeljil ga takole: "Dinamična razlaga temelji na predpostavki, da so različne velikosti in oblike koščenih konic posledica popravil poškodb, do katerih je prišlo med uporabo izdelkov" (str. 10). Malo dalje na strani 11 beremo: "Konico, ki se ji je odlomil vršiček, lahko z malo truda ponovno priostrim. To lahko storim tudi večkrat." Na str. 20 pride za Potočko zijalko do ugotovitve, "da je v najdišču največ že popravljenih (večkrat uporabljenih) konic". Ideja je nova in prvi hip se morda zdi, da ni čisto neutemenjena. Ko pa se spomnimo na nekaj dejstev, ni več tako. Če so poškodovane konice res popravljali, bi bilo brez terminalne konice le nekaj ravnokar poškodovanih, ker bi bile druge popravljene. Toda med konicami iz Potočke zijalke je preko 60 takih, ki imajo ostro konico poškodovano ali odlomljeno in vse so ostale nepopravljene. Nepopravljena je ostala tudi iz rogovja izdelana konica, najdena v Mokriški jami, ki je bila brez popravljanja še dolgo v uporabi, kar jasno kaže močno oglajen prelom.

V izhodišču beremo tudi: "Uporabil bom že velikokrat uporabljene mere, ki določajo velikost in grobo obliko koščene konice. Te mere so: cela dolžina, dolžina distalnega dela, dolžina medialnega dela in širina konice. Debeline ne bom upošteval,

ker je od vseh mer še najbolj odvisna od debeline kortikalne lupine, iz katere je narejena konica in ker od vseh mer najmanj vpliva na obliko izdelka" (str. 10). Nikjer v članku, tudi pri razpravljanju o tipih, ni izrecno navedeno, da je obravnavana izključno oblika konice, kakor jo vidimo pri pravokotnem pogledu na dorzalno stran. Le tako je lahko prišlo do sicer nerazumne trditve, da debelina ni pomembna. Na obliko ima debelina res manjši vpliv, toda za tip konice je debelina odločilna. To je pokazala že pred leti naša druga visokoalpska postaja v Mokriški jami, kjer so bile odkrite izredno tanke konice, ki se od konic iz Potočke zijalke tako močno razlikujejo, da jih ni mogoče vzporejati. Mokriško jamo omenja tudi I. Turk (str. 25), ki pravi: "Konica št. 6 iz Mokriške jame ... ima, če zanemarimo debelino, dobre vzporednice v konici št. 80 in 122 iz Potočke zijalke". Dobre vzporednice naj bi bile torej le z dvema konicama od stotridesetih. Vsekakor gre za nenavaden prijem, da zanemariš tisto, kar ločuje, in tako dobiš podobnost. V danem primeru pa se je lahko prepričati, da tudi s tako pomočjo ne št. 80 in ne št. 122 mokriški konici nikakor ni podobna. Na istem mestu je tudi trditev, da "imajo zareze na robovih koščenih konic prej uporabno kot okrasno funkcijo. Narezan rob namreč trga tkivo in s tem povečuje rano". Te tanke in plitve zareze je treba le pogledati in ni dvoma, da trditev ne drži.

Ponovimo del citata (str. 10) še enkrat: "Te mere so: cela dolžina, dolžina distalnega dela, dolžina medialnega dela in širina konice." Le nekaj vrstic dalje pa beremo: "Vse merske točke za posamezne mere, razen za dolžino medialnega dela, se dajo nedvoumno določiti." Medialni del, ki se ga po tej navedbi ne da nedvoumno določiti, ima v analizi pomembno vlogo. Od navedenih štirih mer moremo nedvoumno določiti le celo dolžino (če je konica dovolj dobro ohranjena) in širino konice, saj razen medialnega dela tudi terminalnega dela ni mogoče točno določiti. In tudi ta del ima v analizi pomembno vlogo. (V besedilu moti stalna napačna uporaba termina "distalen", ki se uporablja v paleontologiji, medtem ko pri predmetih uporabljamo izraz "terminalen"). Da obeh delov konice res ne moremo natančno razmejiti, zelo lepo vidimo ravno na konici, ki jo je I. Turk izbral za temelj svojim primerjavam, to je konica št. 75 iz Potočke zijalke. Prav nobene opore nimamo za določitev mesta, kjer prehaja bazalni del v medialnega in ravno tako ne za prehod medialnega v terminalni del. Določitev mesta teh dveh prehodov je subjektivna. Izmera je lahko natančna, toda dolžine izmerjenih delov bodo pri vsakem merilcu drugačne. Trditev, "Ko sem ... matematično natančno določil olševski tip" (str.

23), je već kot neresna. Če so predpostavke napačne, tudi matematika ne more pomagati.

Zelo nerad sem pisal te vrstice. Napisati sem jih moral, ker bi se dalo iz mojega molka sklepati, da se s predloženo analizo strinjam.

Mitja Brodar
Inštitut za arheologijo
Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU
Novi trg 2
SI-1000 Ljubljana

Brunislav Marijanović: *Prilozi za prapovijest u zaleđu jadranske obale*. Monografije 2. Filozofski fakultet u Zadru Sveučilišta u Splitu. Zadar 2000. 237 stranica, 50 slika, 11 priloga i 81 tabla.

Darko PERIŠA

Knjiga koju ću recenzirati djelo je Brunislava Marijanovića, profesora prethistorijske arheologije i arheološke metodologije na Filozofskom fakultetu u Zadru, koji se već 25 godina posvetio istraživanju neolitika, eneolitika i brončanog doba na istočnoj jadranskoj obali i u njezinom zaleđu. U knjizi su objavljeni rezultati arheoloških iskopavanja na tri prethistorijska nalazišta u istočnoj Hercegovini koje je autor izveo dok je bio arheolog u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Knjiga je objavljena na hrvatskom jeziku s opsežnim sažetkom na engleskom tako da je pristupačna širokom krugu arheologa. Odmah upada u oči da naslov knjige nije dovoljno precizan, jer riječ je o nalazištima na istočnoj jadranskoj obali i to samo u njezinom južnom zaleđu.

Knjiga se sastoji od kratkog predgovora, tri tematske cjeline, zaključnih razmatranja, bibliografije i sažetka na engleskom jeziku. Najveći dio obuhvaćaju tri tematske cjeline u kojima su zasebno izneseni rezultati istraživanja na građini Guvninama, Hateljskoj pećini i pećini Lazaruši. Tematske cjeline sastoje se od više poglavlja, tako da svaka predstavlja zasebnu studiju. Autorova su izlaganja vrlo strogo organizirana i stoga pregledna. Rukopis je završen 1991., ali knjiga do danas nije mogla biti objavljena zbog izbijanja rata u Bosni i Hercegovini, autorove moralne odgovornosti prema Zemaljskom muzeju u Sarajevu tijekom rata i na kraju nedostatka financijskih sredstava u Zemaljskom muzeju teško stradalom u ratu. Važno je napomenuti da autor poslije završetka rukopisa nije više unosio nove radove i gledišta drugih arheologa, osim svojih radova objavljenih do 1994.

Gradina Guvnine nalazi se na blagom uzvišenju iznad zaselka Gagrica, na području sela Lokava kod Čapljine. Pokusno iskopavanje izvedeno je 1984., a sustavna 1988. i 1989. Ukupno je istražena površina od 330 m², što je, u odnosu na raspoloživu površinu i očuvanost nalazišta, gotovo optimalno mogući istraživački zahvat. Kulturni sloj bio je vrlo tanak, a najveća debljina bila je 0,8 m. Na Guvninama se sasvim jasno izdvajaju dvije razvojne faze od kojih starija pripada razvijenom eneolitiku, a mlađa srednjem brončanom dobu. Eneolitičko naselje bilo je malo i kratkotrajno i, za razliku od mlađeg naselja, nije bilo zaštićeno kamenim bedemima. Brončano-dobno naselje zauzimalo je cijelu površinu nalazišta i bilo je zaštićeno s tri prstena suhozidnih bedema od kojih vanjski bedem ograničava prostor veličine oko 180 x 170 m. Ispred vanjskog bedema nalaze se i dva kratka poteza posebnih nasipa čiji je smisao dodatno ojačavanje krajnje istočne i zapadne točke gradine. Ne postoje nikakve indicije koje bi upućivale na postupno širenje mlađeg naselja. Gradina se nalazi na vrlo plodnom području koje pruža mogućnost razvoja različitih ekonomskih grana. Ipak, sasvim egzaktni podatci o ekonomiji i starijeg i mlađeg naselja krajnje su oskudni, ali je autor i u takvoj situaciji izvukao osnovne zaključke. Veličina i kratkotrajnost starijeg naselja govore nam da se njegovo stanovništvo bavilo stočarstvom i to nomadskog tipa. Trajniji karakter mlađeg naselja i brojni primjerci kamenih žrvnjeva govore nam da je glavna ekonomska grana njegovog stanovništva bila zemljoradnja za koju u okolici Guvnina postoje i najbolji uvjeti. Stanovništvo se pored zemljoradnje bavilo i stočarstvom i lovom.

Hateljska pećina nalazi se na vrhu jednog obronka planine Trusine, iznad zaselka Hatelja, na području Berkovića kod Stolca. Pećina ima veličinu 28 x 20 m. Uvjeti za naseljavanje postojali su samo u prednjem dijelu pećine. Pokusno iskopavanje izvedeno je 1984., a sustavna 1987. i 1988. Ukupno je istražena površina od 96 m², što odgovara približno polovici korištenog dijela pećine. Debljina kulturnih slojeva varirala je od 0,2 m na samom ulazu do oko 2,8 m u unutrašnjosti. Iznad najmlađeg kulturnog sloja nalazio se recentni sterilni sloj koji je u unutrašnjosti bio debeo i do 1,4 m. Iako autor to ne objašnjava, tako debeo recentni sloj sigurno je rezultat duge upotrebe pećine kao tora za stoku. U Hateljskoj pećini izdvojeno je pet razvojnih faza od kojih I. pripada ranom neolitiku, II. kasnom neolitiku, III. razvijenom eneolitiku, a IV., koja je podijeljena na dvije podfaze, ranom i srednjem brončanom dobu. Kratkotrajna V. faza pripada srednjem vijeku. U naseljavanju pećine bilo je nekoliko dužih prekida koji su potvrđeni sterilnim slojevima. Samo između